

Рубрика 2-га

Протистояння українських націоналістів і радянської влади в 1939–1941 рр.

Вторгнення СРСР в Польщу здійснювалося під виглядом “визвольного походу”, покликаного врятувати життя і майно братських народів — українців і білорусів. Це зобов’язувало Кремль зробити вагомі поступки народам, звільнюваним від національно-культурної і релігійної зверхності Польської держави. Разом з тим всі національні організації цих народів були негайно знищені, а їхні лідери — репресовані. Під час довоєнної радянізації Західної України лише ОУН як нелегальній організації вдалося зберегти мережу своїх місцевих осередків.

27 серпня 1939 р. Провід українських націоналістів (ПУН) скликав у Римі 2-й великий збір ОУН, на якому головою організації обрали А. Мельника. Однак більшість крайовиків не визнала його лідерства. В лютому 1940 р. діячі крайової езекутиви ОУН сформували у Кракові власний “революційний провід”, визнали своїм лідером С. Бандеру і почали готувати на Волині і в Галичині антирадянське повстання. Ейфорія “золотого вересня” тривала недовго, і націоналісти розраховували, що масштабні репресії властей викличуть обурення народу і тим самим підготують ґрунт для антирадянського повстання.

Насправді, однак, передумови до повстання не визріли. Репресії, у тому числі у вигляді масових депортацій, справді були масштабними, але винищення всіх національних організацій призвело до атомізації тероризованого населення.

Слід зазначити, що у 1990-х рр. ряд російських, українських і польських істориків запровадили в обіг істотно перебільшені дані про масштаб депортацій. Ці дані базувалися здебільшого на розрахунках польських вчених, які працювали на Заході. Зокрема, в українських довідниках можна знайти такі дані про результати чотирьох депортацій з території західних областей України: лютий 1940 р. — 220 тис. осіб, квітень 1940 р. — 320 тис., червень — липень 1940 р. — 240 тис., травень — червень 1941 р. — 300 тис., а всього — 1 млн 80 тис. осіб. У популярній “Історії України” проф. Владислава Серчика, яка вийшла третім виданням у 2001 р. польською мовою у Вроцлаві, вказано, що з території Західної України і Західної Білорусії було депортовано понад мільйон осіб, з них до 60 % поляків, 20 % євреїв і до 20 % українців та білорусів.

Проте у 2000 р. в науковий обіг увійшли зменшені дані. Комісія експертів, яка за завданням Міністерства юстиції Польщі опрацювала російські архіви, дійшла висновку, що на території Західної України і

Західної Білорусії радянські репресії 1939—1941 рр. охопили 473,1 тис. громадян Другої Речіпосполитої. Військовополонені та інтерновані становили 43,1 тис. осіб (серед них — жертви гучної “катынської справи”), заарештовані на східних кресах — 110 тис. (серед них — розстріляні в тюрмах за останню декаду червня 1941 р.), депортовані на Далекий Схід і Північ СРСР — 320 тис. осіб ¹.

Хоч наведені дані про кількість репресованих істотно поступають-ся попереднім завищеним оцінкам, їх порядок — сотні тис. — свідчить про гостроту політичного напруження в західних областях УРСР. Націоналісти не спромоглися підняти повстання, але перебували в стані війни з радянським режимом. Тому після нападу Німеччини на СРСР ОУН активно виступила на боці вермахту, розгортаючи передусім диверсійно-підривні і розвідувальні дії в тилу Червоної армії. Ветерани Радянської армії пам’ятають, що їм стріляли в спину і нагадують про це тепер. Це тим більш трагічно з огляду на те, що приєднання Західної України до Радянського Союзу одночасно було возз’єднанням українських земель. Але не треба забувати, що це було возз’єднання “по-сталінськи”.

¹ Ciesielski Stanislaw. *Materski Wojciech, Paczkowski Andrzej. Represje Sowieckie wobec Polakow i obywateli polskich* — Warszawa, 2000. — S. 26. Посилання на цитати, факти і цифри подаються тільки в тому випадку, якщо вони відсутні у колективній монографії членів робочої групи “Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси”. К., 2005.